

**Методичні рекомендації
щодо відзначення у загальноосвітніх навчальних закладах Харківської
області 250-річчя заснування Харківської області**

*Сідорчук В.П., методист
Центру методичної та
аналітичної роботи КВНЗ
«Харківська академія
неперервної освіти»*

У 2015 році відзначається 250-річчя заснування Харківської області.

Рішенням Харківської обласної ради V скликання від 29 жовтня 2009 року № 1412-V «Про відзначення Дня Харківської області» визначено 1765 рік як рік заснування на теренах Слобожанщини першого адміністративно-територіального утворення із центром у м. Харкові – прообразу Харківської області.

28 липня 1765 року указом імператриці Катерини II прийнято маніфест «Об учреждении в Слободских полках приличного гражданского устройства, и о местопребывании Канцелярии Губернской и Провинциальной». Цим маніфестом було ліквідовано поділ Слобожанщини на полки та створено Слобідсько-Українську губернію з центром у м. Харкові.

У 2010 році депутатами Харківської обласної ради започатковано святкування 19 вересня Дня Харківської області, оскільки в цей день у 1943 році територія Харківщини була остаточно звільнена від нацистських загарбників, що стало початком відродження області. Уперше широке відзначення Дня області відбулося 18 – 19 вересня 2010 року з нагоди 245 річниці від дня утворення.

Із нагоди 250-річчя заснування Харківської області комунальний вищий навчальний заклад «Харківська академія неперервної освіти» рекомендує у вересні 2015 року з метою увічнення пам'ятної дати, сприяння розвитку патріотизму, популяризації досягнень Харківщини, провести у загальноосвітніх навчальних закладах області тематичні заходи:

- бесіди «О, земле рідна, краю світлий!»; «Славетні харків'яни»;
- виховні години «Я громадянин», «Для слави, добра, народу, в ім'я його свободи»;
- учнівські конференції «Харківщина: історія та сучасність», «Шляхом великих звершень»;
- конкурси на кращій учнівський твір, присвячений історії Слобожанщини;
- вікторини «Минуле рідного краю»; «Моя Батьківщина – Харківщина»;
- конкурси малюнку «Я люблю свою Слобожанщину»; «Над землею чисте небо»;

- святкові концерти «Тобі, моя Батьківщино!»;
- випуск стіннівок «Пам'ять у наших серцях»;
- зустрічі учнів із визначними земляками;
- екскурсії до Харківського історичного музею, районних (міських) краєзнавчих музеїв;

Доцільно створити у шкільних бібліотеках, навчальних кабінетах виставки літератури та матеріалів, присвячених історії та сучасності Харківської області.

У межах проведення заходів слід розкрити героїчне минуле Харківщини, показати, що Харківська область – один із найрозвинутіших аграрно-промислових, наукових та культурних регіонів України. Підібрані вчителем матеріали повинні допомогти учням зрозуміти, що Харківщина – мальовничий і благодатний край, де живуть обдаровані і працьовиті люди, які люблять рідну землю, пам'ятають історію своїх предків, зберігають їхню спадщину і є творцями своєї історії, тобто впливають на розбудову свого краю.

У старших класах доречно розкрити історію заселення краю, яка бере свій початок ще з часів палеоліту та продовжується у XVII ст., коли почалося активне заселення Слобожанщини; показати етапи створення Харківської області (із 1765 по 1932 роки).

Розповідаючи про розвиток регіону, слід звернути увагу, що з XVIII ст. Харківщина стає великим центром розвитку ремесел і торгівлі. У середині XIX ст. товарообіг харківських ярмарок складав майже 50% товарообігу всіх ярмарок України. У кінці XVIII ст. – на початку XIX ст. в губернії виникають перші мануфактури, а згодом – фабрики та заводи. Одночасно Харківщина стає культурним, науковим та просвітницьким центром на Сході України. На початку XX ст. в губернії налічувалося 1982 школи, училища та гімназії, видавалося вже десять газет, зросло театральне та образотворче мистецтво. Тут працювали письменники Г. Данилевський, П. Грабовський, корифеї українського театру М. Кропивницький, М. Заньковецька, вчені О. Потебня, Д. Багалій та інші.

Важливим є розповідь про історичну геральдичну символіку Харківщини, яка відображає основні особливості розвитку регіону в різні періоди його розвитку.

Досягнення та проблеми розвитку сучасної Харківщини старшокласники можуть обговорити під час засідання круглого столу.

Для учнів основної школи формою проведення заходів може бути уявна подорож історичними сторінками Харківщини та усний журнал «Шляхом великих звершень». Доречно взяти інтерв'ю у батьків, бабусі або дідуся про розвиток краю під час їх життєвого шляху.

При проведенні заходів у початковій школі доцільно використати ігрові форми з елементами емоційного забарвлення. Можна організувати віртуальну екскурсію районами області, завітати у гості до козацької родини, намалювати свій рідний край.

Велике значення для учнів усіх вікових категорій має знайомство з видатними земляками (харківськими губернаторами, генерал-губернаторами, намісниками; історичними діячами Харківщини в промисловості, науці, мистецтві; героями, які захищали рідний край у скрутні часи історичного минулого та героями АТО). Доречною стане розповідь про людей, які отримали звання «Почесний громадянин Харківської області».

Важливо звернути увагу на риси характеру слобожан, їх мужність та патріотизм.

Особливістю проведення тематичних заходів у різних районах Харківщини є використання місцевого матеріалу, розповідь про історію та сучасність рідного міста (селища).

Зрозуміти духовний світ слобожан допоможуть твори народно-прикладного мистецтва, які збереглися у деяких родинах та родинні реліквії, які учні принесуть на захід та підготують про них розповідь.

Під час проведення заходів слід використовувати ілюстративний матеріал, мультимедійні презентації, кіно- і фотоматеріали, музикальне оформлення. Доречно застосувати карту Харківської області, звернути увагу на її адміністративно-територіальний поділ, особливості географічного розташування та природно-кліматичні умови.

Список літератури

1. Воронной А. Путешествие по Харьковщине: Памятники истории и культуры / А. Воронной. – Х.: Майдан, 2005. – 221 с.
2. Зеленина Е. Мы – слобожане и ими останемся / Е. Зеленина // Время. – 2011. – 22 марта – С. 3.
3. Історія міст і сіл Харківської області: Бібліогр.покажч. [У 2 ч.] / Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка, Харк. обл. універс. наук. б-ка. – Х.: ХДНБ, 2004.
4. Куделко С. Родовід Харківщини бере початок у глибинах історії / С. Куделко // Слобідський край. – 2012. – 4 лютого – С. 6.
5. Руденко Р. Г. Харківщина в історичному часі та туристичному просторі України. Препринт / П.Г. Руденко, О.П. Зима, О.О. Авраменко. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2008. – 211 с.
6. Хто є хто на Харківщині. Видатні земляки. Довідково – біографічне видання. Автор-упорядник Болков В. В. – Київ: Українська академія геральдики, товарного знаку та логотипу, 2005.

Інформаційні матеріали з історії Харківської області

*Смирнова М.Є., завідувач
кафедри соціально-гуманітарної
освіти КВНЗ «Харківська
академія неперервної освіти»,
к.п.н.*

Територію Харківщини вважають центром східноукраїнських земель.

Слобожанщина – один з кількох регіонів України, що утворився протягом XVII–XVIII ст. на роздоріжжі Дикого степу між непевними політичними кордонами трьох держав – Росії, Речі Посполитої та Кримського ханства.

Найдавніша письмова згадка про селище та жителів території Харківського городища належить до 1654 р.

28 березня 1656 р. цар Олексій Михайлович призначив харківським воєводою Воїна Селефонтова, який з 1656 р. почав будівництво міської фортеці. У 1663 р. будівництво було завершено. Фортеця охоплювала територію сучасної Університетської гірки.

У 1765 р. Слобідську Україну була перетворено на *Слобідсько-Українську губернію*, яка охоплювала територію колишніх слобідських полків (Сумського, Охтирського, Ізюмського, Острогозького). Адміністративним центром губернії було визначено місто *Харків*. Першим харківським губернатором став Євдоким Олексійович Щербинін. Губернія поділялася на *п'ять провінцій*, які відповідали колишнім полкам, а провінції – на шість комісарств. Провінціями управляли провінційні канцелярії, яким підпорядковувалися комісари, а їм – виборні отамани та десятники окремих селищ.

З 1780 р. Слобідсько-Українську губернію було перетворено в намісництво, центральним містом якого став Харків. До Харківського намісництва входили землі Валківського, Вовчанського, Зміївського, Лебединського, Богодухівського, Куп'янського повітів. Харківське намісництво ділилося на 15 повітів або округів, створених із чотирьох провінцій колишньої губернії. Центрами повітів були міста: Охтирка, Білопілля, Богодухів, Валки, Золочів, Вовчанськ, Ізюм, Краснокутськ, Лебедин, Миропілля, Суми, Харків, Недригайлів, Чугуїв, Хотмизьк. Із введенням намісництва значно збільшилася територія, центром якої був Харків. Зросло значення міста Харкова в адміністративному відношенні. У Харкові розташувався ряд намісницьких, а потім губернських установ: Губернське правління, Казенна палата, Кримінальна палата, Цивільна палата, Сумлінний суд, Верховний земський суд, Приказ громадської опіки, Губернський магістрат.

У 1796–1797 рр. Харківське намісництво знову було перетворено на Слобідсько-Українську губернію в колишніх межах, а з 1835 р. вона почала називатися Харківською губернією.

21 вересня 1781 р. указом імператриці Катерини II місто Харків одержало свій герб. Герб символізував природні багатства земель, які оточували місто, та торгівлю, що відбувалася на місцевих ярмарках. Герб Харкова став основою герба Харківської губернії.

З XVIII ст. на Харківщині спостерігалось поступове зростання чисельності населення. Воно відбувалося як шляхом природного приросту, так і за рахунок переселенців з Курської, Орловської, Полтавської, Калузької, Московської, Катеринославської, Воронежської, Київської, Тульської, Чернігівської, Могилівської губерній.

З 1835 по 1856 р., у період існування в місті генерал-губернаторства, місто Харків було адміністративним центром трьох губерній: Харківської, Чернігівської та Полтавської.

19 лютого 1861 р. було проголошено відміну кріпосного права, у 1861–1866 рр. проведено реформу суду, створено органи самоврядування – земства, у 1874 р. здійснено військову реформу. У зв'язку із цим *Харків стає центром округу*, що вбирає в себе Харківську, Курську, Воронежську, Орловську, частини Катеринославської та Тамбовської губерній. У місті засновують судову палату, що стала вищим судовим органом для цих губерній, військово-окружне управління. Вищим представником центральної влади в Харківській губернії в XIX ст. був губернатор. Його влада була досить широка. Він завідував адміністративними, господарськими справами губернії, а також судовими та військовими. А починаючи з 1881 р., харківський губернатор мав право видавати місцеві закони, обов'язкові для виконання населенням. Харківський губернатор мав над собою безпосереднього начальника в особі генерал-губернатора, якому були підпорядковані три губернії: Чернігівська, Полтавська та Харківська.

На початку XIX ст. у Харкові виникали невеликі заводи і фабрики. На початку століття вже існувало 40 таких заводів і одна фабрика. Поступово народжуються й зростають великі підприємства. У місті утворювались акціонерні товариства, компанії. Відкривалися представництва мануфактур, банки, кредитно-фінансові установи.

Переломний етап у розвитку Харкова та Харківської губернії настав із відкриттям залізничного руху. Наприкінці XIX ст. Харків перетворився в один з найбільших та найважливіших залізничних вузлів Російської імперії.

На початку XX ст. Харківщина, як і вся Україна, була охоплена бурхливими політичними подіями. Ставлення до цих подій можуть бути різними, але в цей період саме Харківщина мала вирішальне значення в розвитку деяких процесів у цілому в державі. Саме тому в 1919 р. місто Харків стало і протягом 15 років залишалось столицею Української республіки.

Після 25 лютого 1919 р., коли між Україною і прилеглими до неї республіками було підписано «Договір про кордони», Харківська губернія увійшла до складу Радянської України.

У 1920–1930-х рр. було то утворення нових адміністративних одиниць, то їх скорочення. Так, у 1924 р. в Харківську губернію входило

п'ять округів: Сумський, Харківський, Охтирський, Куп'янський, Ізюмський. Кожен округ поділявся на райони, яких усього налічувалося 74. З 1925 р., на підставі рішення IX Всеукраїнського з'їзду Рад, було ліквідовано поділ на губернії та введено *новий адміністративно-територіальний поділ: округ, район, сільрада.* Територія сучасної Харківщини поділялася на Харківський, Сумський, Ізюмський, Куп'янський округи. Землі сучасних Красноградського та Кегичівського районів входили до Полтавського округу.

З 27 лютого 1932 р. відбувся перехід на триступеневу адміністративно-територіальну систему: центр – область – район. Тоді ж була утворена і Харківська область.

З березня 1981 року були введені нові нормативні акти щодо поділу України – це область, район, місто, район у місті, селище міського типу, сільрада, село, селище. Ця система поділу існує і у теперішній час.

Згідно з рішенням VI сесії XXIII скликання Харківської обласної ради народних депутатів від 11 травня 1999 р. було затверджене *Положення про герб Харківської області та Положення про прапор Харківської області.*

Герб Харківської області представляє собою геральдичний щит (чотирикутний, загострений донизу). На зеленому полі щита зображено: перехрещені золотий ріг достатку та кадуцей – жезл і срібні крила й змії. Щит облямований золотою каймою. Навколо щита розташоване золоте дубове листя, обвите блакитною стрічкою. Щит увінчано стилізованим зображенням шестерні, з обох боків якої розташовані по два злакових колоси. На тлі шестерні знаходиться книга із символічним зображенням атомного ядра з електронними орбіталями. Прапор Харківської області представляє собою прямокутне полотнище малинового кольору із зображенням у центральній частині герба області.

15 вересня 2010 р. депутати обласної ради V скликання затвердили текст і музику гімну Харківської області. Відповідне рішення було ухвалене практично одноголосно на святковому засіданні Харківської облради, присвяченому 245-річчю Харківської області. Переможцем конкурсу, на який надійшло понад 10 проєктів, стала композиція на музику В. Дашкевича та слова харківської поетеси Л. Петрик.

Додаток: Презентація (фотографії з архівів).